
MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA ILIDE (INNOVATIVE LIBRARY IN DIGITAL ERA)

Mgr. Matej Harvát, PhD.; matej.harvat@cvtisr.sk; (Centrum vedecko-technických informácií SR)

Začiatkom septembra sa v horskom prostredí nízkotatranskej Demänovskej doliny už po 23. raz uskutočnila konferencia Ilide (Inovative Library in Digital Era). Podujatie bolo organizované v súčinnosti Slovenskej chemickej knižnice STU a Univerzitnej knižnice UMB.

<http://doi.org/10.52036/1335793X.2022.3-4.78-80>

Ako po minulé roky, tak aj tento ročník poskytol cennú platformu pre stretnutie viacerých svetových odborníkov z oblasti knihovníctva a informačných technológií, zameriavajúcich sa najmä (no nie výlučne) na digitálne uchovávanie, sprístupňovanie a spracovávanie publikácií a dát. No keďže od roku 2020 v dôsledku vypuknutia pandémie COVID-19 každoročné konferencie týkajúce sa inovatívnych knižníc v digitálnej ére museli byť pozastavené, podobne ako iné odborné podujatia posledných dvoch rokov, tento ročník priniesol víťaný návrat do zabehnutých koľají jeho prezenčnej realizácie. Ostatná konferencia Ilide tak po dlhšom čase potešila účastníkov aj organizátorov možnosťou fyzického stretnutia v priestoroch horského hotela Ski & Wellness Residence Družba, čo umožnilo ďalšiu výmenu najnovších poznatkov a inovatívnych prístupov z oblastí modernej knižničnej a informačnej teórie, no najmä praxe. Po dlhodobjšom covidovom „útlme“ konferencia opäť priniesla témy plne odrážajúce jej názov, keďže poskytla priestor prezentujúcim s originálnymi myšlienkami a vizionárskymi technologickými riešeniami založenými na bohatých skúsenostiach rôznych zúčastnených odborníkov a inštitúcií. Ideová, hodnotová a informačná ukotvenosť moderných knižníc v súčasnom digitálnom, postfaktuálnom (a teraz už aj postpandemickom) svete tak nestráca relevanciu, ba ako o. i. ukázali príspevky prezentujúcich na Ilide, práve naopak.

Dvojdňový program referátov bol rozdelený do obsahu hutných blokov, oddelených prestávkami na občerstvenie a sprievodné diskusie. Príspevky boli prednášané v pomerne vysokej frekvencii za sebou, k čomu prispel aj fakt, že diskusie prebiehali až na záver dňa a, samozrejme, počas prestávky na kávu alebo pri obede. Úvodný referát predniesol David Minor z Kalifornskej Univerzity v San Diegu. Riaditeľ univerzitného progra-

mu kurátorstva výskumných dát neotvoril konferenciu ani tak poukazom na rozmanité technologické aspekty súvisiace s digitálnou transformáciou (ktoré samé o sebe tvorili tematickú červenú niť celého podujatia), ale veľmi podnetne a atraktívnou formou zdôraznil aktuálne spoločenské úlohy, ktorých napĺňanie súvisí s potenciálom ako odborných, tak aj verejných knižníc. Hneď na úvod tak bolo príhodne zdôraznené, že knižničné služby sú (a v budúcnosti by stále mali byť) spoločenským garantom spoľahlivosti informácií, a to obzvlášť v kontexte nárastu šírenia dezinformácií. V tomto smere sú knihovníci a knihovníčky zodpovednými expertmi v kritickej a smerodajnej pozícii voči neregulovanej záplave informácií voľne sa šíriacich na internete. Minorove chápanie knižnice jednak ako „srdca“ akadémie, a zároveň centra princípov „otvorenosti“ (chápaných v širšom význame slova) naprieč celou spoločnosťou, prenikavo zarámcovalo nasledujúce príspevky. Sarah Shreeves z knižnice Univerzity v Arizone nato predstavila projekt z oblasti digitálneho výskumu (Digital scholarship) mapujúceho prostredníctvom online platformy a databázy históriu a spoločnosť osobitého hraničného regiónu na juhozápade Spojených štátov. Univerzitná knižnica tu funguje ako aktívny spoluriešiteľ projektu z oblasti Digital humanities, poskytujúci centrálnu online rozhranie a archíváciu dát pre výskumy študentov. Vďaka súčinnosti knižnice so študentmi a ďalšími výskumníkmi a poskytovaniu technologickej infraštruktúry v réžii pracovníkov knižnice vznikajú tzv. komunitné archívy mapujúce obyvateľstvo a prostredie daného regiónu.

Tematický odlišný, avšak o nič menej zaujímavú prezentáciu predniesol Jan Černý z Vysoké školy ekonomickej v Prahe. Černý v svojej prednáške The Librarian: One of the Best OSINTers upozornil na význam tzv. spravodajstva z otvorených zdrojov (Open Source

Intelligence, OSINT). Ide o zber a analýzu dát získaných z otvorených zdrojov (napr. aj skryté, no sprístupniteľné údaje, ako i verejne prístupné zdroje dostupné napr. na sociálnych sieťach a i.) s cieľom získať použiteľné spravodajské informácie, ktoré je možné zaradiť do potrebného kontextu (výskum, sledovanie správania, javov). OSINT sa využíva predovšetkým v oblasti národnej bezpečnosti, pri presadzovaní práva a v spravodajských funkciách v oblasti podnikania či pri investigatívnej žurnalistike, pričom má význam najmä pre analytikov, ktorí využívajú spravodajské informácie. Černý však otvoril zaujímavú možnosť, že by sa využívanie OSINT-u mohlo v budúcnosti stať súčasťou kompetencií knihovníkov, ktorí by tak do určitej miery mohli fungovať aj v pozícii dátových vedcov a analytikov, či expertov schopných predikovať vývoj na základe veľkých súborov dát. Prednášajúci svoj príspevok uzavrel odporúčaním na zaradenie kurzov OSINT-u do učebných osnov knihovníckych študentských programov. Nadväzujúci príspevok *Is LEAN coming to the Libraries?* predniesla Caroline Adrienne Dahl Wraae z Univerzity v Južnom Dánsku, v ktorom predstavila model zlepšujúci spracovávanie dát nazývaný LEAN. Po diskusii o jednotlivých technických aspektoch modelu a prezentácii dánskeho variantu, ktorý bol vyvinutý a testovaný aj v rámci domácej inštitúcie prednášajúcej, Dahl Wraae skonštatovala, že zavedenie obdobného LEAN modelu sa zdá byť prirodzeným krokom na každom oddelení univerzity, ako aj vo výskumných knižniciach všeobecne. Prvý blok uzatvárala technicky zameraná prezentácia lokálnych systémových riešení. Hughues Cazeaux zo Ženevskej univerzity (príspevok *Multifaceted Solution Approach to Digital Assets Preservation; Data Life-Cycle Management: The Swiss Way*) zhrnul vývoj a pracovné postupy otvorenej a modulárnej architektúry vyvinutej na prijímanie dát členských inštitúcií bez ohľadu na ich objem a formát, ktorá umožňuje kvalifikovať tieto dáta s cieľom informovať o dlhodobých rizikách, archivovať ich podľa normy OAIS a zásad FAIR a sprístupniť ich určeným skupinám prostredníctvom systémov povolení. Nový blok otvoril prednášajúci Anthony Leroy z Bruselskej slobodnej univerzity, ktorý v svojom príspevku prehľadne a s dôrazom na vybrané detaily ukázal užitočný návod a ponúkol rady, ako vybudovať a zabezpečiť vlastnú infraštruktúru na ochranu digitálnych zbierok. Leroy v závere prízvukoval funkčnosť a celkovú využiteľnosť široko dostupnej služby (programu) LOCKSS umožňujúcej dlhodobé digitálne uchovávanie, pričom bolo zdôraznené, ako môže inštitúcia vybudovať robustnú distribuovanú ochrannú infraštruktúru vďaka komunite, ktorá sa už vytvorila okolo tejto tech-

nológie. Od technických aspektov na chvíľu odbočili Anna Walek a Natalia Wysmyk z knižnice Technickej univerzity v Gdansku. V ich prezentácii *The devil may be in the details: Workflows in OA publishing agreements at the Gdańsk University of Technology Library* demonštrovali, akým spôsobom a pomocou akých kritérií pristupuje ich inštitúcia k posudzovaniu Open Acces (OA) publikačných zmlúv (tzv. transformačné zmluvy) zľahčujúcim ich zamestnancom jednak publikovanie v otvorenom režime, a jednak prístup k predplateným časopisom a publikáciám z portfólia jednotlivých vydavateľstiev. Vhodnosť a spôsobilosť publikovania v tom-ktorom vydavateľstve zhodnocujú v Gdansku prostredníctvom monitorovania ponuky, komplexnej správy finančných prostriedkov a dôsledného identifikovania a overovania autorov a článkov. Výzvu do budúcnosti vidia – podobne ako iné inštitúcie – v zriadení špecifického fondu pokrývajúceho náklady na otvorený prístup.

Zatiaľ čo Vlastimil Krejčíř z Masarykovej univerzity veľmi pregnantne zhrnul dôvody (a výhody) prechodu na odlišný softvérový systém tvorby a správy inštitucionálneho repozitára (*From DSpace to Islandora: why and how*), Pierre-Yves Burgi zo Ženevskej univerzity následne predostrel pozoruhodné možnosti revolučného spôsobu archivácie výskumných dát pomocou technológie založenej na DNA (*OAIS-compliant digital archiving of research and patrimonial data in DNA*), ktorá sa zjavne môže stať trendom budúcnosti v oblasti uchovávaní digitálnych objektov. Predposledná prednáška prvého konferenčného dňa odznela z úst Marie Cotera, zástupkyne spoločnosti Figshare. Prednášajúca v svojom príspevku *Library as a repository – Gaining wider relevance and visibility. Supporting Open Science* pútavým spôsobom obrátila pozornosť k ekosystému otvorenej vedy, pričom referovala o službách a celkovom ideovom nastavení (resp. poslaní) ich spoločnosti poskytujúcej online úložisko s otvoreným prístupom, kde môžu výskumníci uchovávať a zdieľať svoje výskumné výstupy, a to vrátane širokej palety dátových súborov. Pozoruhodnou bodkou za prvým dňom prednášok bol príspevok Petra Knotha pôsobiaceho na britskej Open University. V prezentácii *Towards Connected Open Access Repositories* najprv predstavil základné princípy jeho vývojárskeho projektu – agregátnej siete repozitárov s otvoreným prístupom CORE. V prednáške následne prepojil CORE s víziou globálnej siete interoperabilných repozitárov, ktorú tento v súčasnosti najpoužívanejší agregátor otvorených repozitárov na svete de facto poskytuje. Počas druhého dňa v rámci dopoludňajšieho bloku odznelo celkovo šesť prezentácií. Otvárací referát so

sviežim názvom *Libraries change: Don't panic!* predniesol Svein Arne Bryggfeld z Nórskej národnej knižnice. Prednášajúci predostrel, akým spôsobom a pomocou akých inovatívnych postupov môžu knižnice rozširovať portfólio ponúkaných služieb o nové, moderné aktivity. Osobitná pozornosť bola venovaná najmä potenciálu vychádzajúcemu z komunity AI4LAM (AI for Libraries, Archives, and Museums), ktorá ponúka know-how pre implementáciu postupov využívajúcich umelú inteligenciu (napr. pri testovaní jazykových modelov). Počas druhého konferenčného dňa dostali väčší priestor zástupcovia popredných vydavateľov vedeckého obsahu a poskytovateľov výskumnej digitálnej infraštruktúry – Gloria Borgheti a Audrey Sarda (Taylor & Francis), Radek Budzichowski (Clarivate), Helena Paczuska (Elsevier). Zároveň odznali aj informatívne a zasvätené pohľady do technologickej prevádzky Českého webového archívu od zástupcov pražskej Národnej knižnice (Tomáš Foltýn a Marie Haškovcová: *Development of the Centralized Interface for the Web Content and Social Networks Data Mining project – a springboard to open Czech web archive*) a veľmi inšpiratívne zhrnutie priekopníckych aktivít fínskej knižnice Univerzity v Jyväskylä (nielen) v oblasti otvorenej vedy (Pekka Olsbo: „It's better to burn out than to fade away“ – *The Changing role of a University Library in the world of Open Science and responsible research*). O cenné skúsenosti s moderným knihovníctvom vo Fínsku sa podelil aj Esa-Pekka Kesitalo z Fínskej národnej knižnice v príspevku *Between Business and Bureaucracy: Library as a Service Provider*, v ktorom referoval o efektívnej stratégii konkurencieschopnosti knižnice v súčasných trhových podmienkach, napr. aj prostredníctvom poskytovania softvérových služieb, technologickej podpory a konzultácií pre súkromný sektor (napr. vo sfére AI a OA). Mimoriadne zaujímavú a kriticky zamarenú prezentáciu *Nudging changes in Research(er) Assessment paradigms by building things* ponúkol ďalší predstaviteľ fínskeho knižničného sektora Janne-Tuomas Seppänen (Univerzita v Jyväskylä), ktorý pri svojej analýze súčasných koncepcií hodnotenia vedy a výskumu upozornil na potrebu vyvíjania efektívnejších a diverzifikovanejších metrík, než sú (len) tie, ktorými disponujeme v súčasnosti. Za týmto účelom bola ako inšpirácia predstavená metrika JYUcite, ktorú vyvinuli práve na Univerzite v Jyväskylä a použí-

vajú ju na komplexné posudzovanie úrovne citovania inštitucionálnych zamestnancov.

Posledný konferenčný blok priniesol podnetný referát s presahom do oblasti Digital humanities od Tamása Kissa z budapeštianskej knižnice Univerzity Loránda Eötvösa (*Synergic research infrastructures: DH-LAB és QULTO RI*). Kiss zreferoval, ako spoločnosť Qulto v spolupráci s Národným laboratóriom pre digitálne dedičstvo vytvorili softvérovú infraštruktúru umožňujúcu spracovanie a výskum kultúrneho dedičstva na báze umelej inteligencie. Infraštruktúra funguje pod skratkou DH-LAB, primárne sa zameriava na písomné historické pramene a obsahuje prevažne služby založené na AI spracovávaní jazyka, ktoré sú (zatiaľ) optimalizované pre maďarčinu. Následne Patrick Hochstenbach z Univerzity v Ghente popísal inovatívne možnosti skúmania systému vedeckej komunikácie založené na vízii tzv. decentralizovaného webu. Prednášajúci uviedol prvé výsledky výskumu v rámci projektu *Event Notifications in Value-Adding Networks*, mapujúceho využívanie notifikácií a ich interoperabilitu pri výmene informácií v rámci celého životného cyklu knižničných artefaktov.

Prezentáciu s názvom *Anything goes? – On the EU initiative for a greater diversity of scientific publishing platform*, ktorá ako jediná odznala online, predniesla formou video prenosu Charlotte Wien z Univerzity v Južnom Dánsku. Bohatý program posledného dňa uzavrel Tom Cramer zo Stanfordskej Univerzity. V svojom záverečnom príspevku *POD: A Case Study in Building Platforms to Enable Collaboration & Innovation* poukázal na skutočnosť, že v súčasnosti knižnice už nie sú (nemali by byť) len o službách, ale obzvlášť aj o dátach („Every library project is a data project“). V nadväznosti na tieto konštatácie bola predstavená platforma pre zdieľanie otvorených dát, ktorú vyvinuli v Stanforde a ktorá slúži aj ako repozitár pre najrozličnejšie formy surových dát – *Platform for Open Data (POD)*. Dôraz na potrebu uchovávanía a prepojitelnosti rôznorodých dát – a celkovo informácií – tak tematicky adekvátne a v zásade veľmi aktuálne ukončil dvojdňové odborné podujatie, ktoré v nasledujúcom roku nepochybne znovuoťvorí svoje pomyselné brány pre ďalších účastníkov, pružne reagujúcich na prebiehajúcu digitálnu transformáciu.